

ELŐSZÓ

Magyarország azon országok egyike, ahol a legkevésbé megalapozott, hogy azzal biztassunk egy nélkülöző családból származó gyermeket, fiatalt: *tanulj, bármi lehet belőled, rajtad múlik!* Az iskola látszólag mindenki előtt nyitva áll, úgy tűnhet, a sikeres iskolai, majd munkaerő-piaci karrier elsősorban az egyén adottságain és akaratán múlik. Azonban a valóságban a hátrányos helyzetű és roma diákok többsége számos rejtett mechanizmuson keresztül alacsony minőségű, motivációt romboló oktatásban részesül. Vagyis a kevésbé előnyös családi háttérrel rendelkező gyermekek elé otthonról hozott hátrányaik mellé iskolarendszerünk – a pedagógusok jó szándéka és áldozatos munkája ellenére – további akadályokat gördít, amelynek következtében e tanulók iskolai pályafutása nagyrészt az általános iskola megkezdésekor eldőlt. Ennek hátterében a magyar iskolarendszer szelektív, szegregáló működésű áll. Az oktatási szegregáció társadalmi-gazdasági következményei rendkívül súlyosak, terheit közvetve az egész társadalom viseli, többek között az alacsony hatékonysággal elköltött közpénzek, a rászorulóknak juttatott támogatásokon, valamint a szegénységhez köthető társadalmi feszültségeken keresztül.

Az oktatás területén mutatkozó egyenlőtlenségek kapcsán a közvélemény kevésbé tájékozott, de az oktatási rendszer szereplőinek többsége előtt sem ismertek azok a mechanizmusok, amelyekkel keresztül a családi hátrányokat tovább fokozza a hazai iskolarendszer. Ebből következően nem meglepő, hogy a megoldási lehetőségek is alig kerülnek szóba. Tapasztalataink közreadásával kötetünk e hiányosság leküzdését, megoldási módok felvázolását célozza.

A szerkesztők egyike (*Szűcs Norbert*) jelentős szerepet vállalt a szegedi deszegregációs lépés megtervezésében és lebonyolításában, valamint a hódmezővásárhelyi oktatási rendszer átalakításának előkészítésében, míg a másik szerkesztő (*Fejes József Balázs*) a szegedi intézkedés előkészítésébe kapcsolódott be. Később közösen, a pedagógusjelöltek munkájára építő Hallgatói Mentorprogram elindításával kívántak az említett településeken az oktatási esélyegyenlőség előmozdításához hozzájárulni. Úgy véljük, a deszegregációs lépések megtervezésében való közreműködés, a Hallgatói Mentorprogram működtetése során az említett intézkedések hatásainak nyomon követése és a hátránykompenzálás koordinálása, valamint a pedagógusjelöltek felkészítése terén egyaránt olyan tapasztalatok gyűltek össze, amelyek érdemesek arra, hogy megismerhetővé váljanak. A kötetet széles olvasóközönségnek szánjuk, reméljük, hogy az oktatáspolitikával, oktatáskutatással foglalkozók, az oktatási intézmények fenntartói feladatait ellátó szakemberek, a pedagógusképzéshez kötődő oktatók, a pedagógusok, a pedagógusi pályára és egyéb segítő hivatásra készülők, valamint a hátrányos helyzetű gyermekek, fiatalok érdekében tevékenykedő civil szférához tartozók egyaránt találnak benne hasznosítható ismereteket. Ugyanakkor óvakodunk attól, hogy e könyvben tárgyalt deszegregációs stratégiákat, illetve az ezeket támogató Hallgatói Mentorprogramot *sikertörténetként* tálaljuk. Egyik célunk éppen az, hogy hasonló kezdeményezések során az általunk azonosított nehézségek elkerülhetők legyenek. Mindemellett természetesen úgy gondoljuk, jól működő, adaptálható elemeket is tartalmaznak a kötetben olvasható írások.

Az itt közölt munkák nem egy jól megtervezett kutatási folyamat eredményeként születtek, tanulmánykötetünk inkább néhány akciókutatásból kirakott mozaiknak tekinthető. Rendelkezésre álló erőforrásainkat elsősorban egy hátránykompenzáló program működ-

tetésének szenteltük, ugyanakkor igyekeztünk kihasználni a program szervezésében rejlő kutatási lehetőségeket, amikor úgy ítéltük meg, hasznos információkhoz juthatunk.

Tanulmánygyűjteményünk fejezeteit négy nagyobb szerkezeti egységbe rendeztük. Az első rész (*Deszegregáció*) első fejezete bevezet az oktatási egyenlőtlenségek témakörébe, megkönnyítve a témában kevésbé járatos olvasóknak a további fejezetek követését. Az ezt követő két tanulmány egy-egy település deszegregációs stratégiájának megvalósítását írja le, illetve következményeit értékeli. A hódmezővásárhelyi intézkedés esetében kutatási szempontból szerencsés helyzet adódott: az intézkedés végrehajtását megelőzően a helyi iskolarendszerben oktatott diákok közel teljes körének induktív gondolkodását felmérték. E mérés megismétlése lehetőséget kínált annak vizsgálatára, a deszegregációs intézkedés hogyan befolyásolta az iskolák és az osztályok közötti különbségeket. Erről számol be az első rész utolsó fejezete.

A második rész (*Mentorálás*) két tanulmánya a deszegregációs intézkedésekben érintett tanulók mentorálás általi támogatásával foglalkozik. Az első írás egy szakirodalmi áttekintés, amely a témához illeszkedő fogalmakat, lehetőségeket és nemzetközi tapasztalatokat tekint át. A második írás a Hallgatói Mentorprogram működését, valamint öt évének tapasztalatait összegzi.

A harmadik rész (*Pedagógusok és pedagógusjelöltek*) munkái a szegedi deszegregációs lépést, valamint a Hallgatói Mentorprogramot vizsgálja pedagógusok és pedagógusjelöltek nézőpontjából. Az itt olvasható első írás mélyinterjúkra, az ezt követő kérdőíves adatgyűjtésre épít. Utóbbi esetben a pedagógusok véleményének értelmezéséhez egyes kérdéskörökben viszonyítási pontként a szegedi lakosság vélekedései is rendelkezésre állnak. A harmadik tanulmány a pedagógusképzés és az oktatás területét érintő hátránykompenzáló programok összekötésének lehetőségeit tárgyalja, részben a mentori tevékenységet végző pedagógusjelöltekkel készült interjúkra támaszkodva.

A negyedik rész (*Tanulók*) két fejezetének középpontjában a tanulók helyzete, fejlődése áll. Az első munka a szegedi deszegregáció következtében új közösségekbe kerülő tanulók tapasztalatait összegzi az első tanév alapján. Az utolsó fejezet fő kérdése, hogy a Hallgatói Mentorprogram keretei között kialakított mentori kapcsolat milyen hatást gyakorolhat a mentoráltakra.

A könyv néhány fejezete korábban valamely hazai neveléstudományi folyóiratban vagy tanulmánykötetben már megjelent. Az írások egy részén (5., 7. és 11. fejezet) mindössze annyit változtattunk, hogy a deszegregációs intézkedéseket taglaló, valamint a Hallgatói Mentorprogramot bemutató szövegrészeket elhagytuk, hiszen ezek a témakörök kötetünkben külön fejezetekben kaptak helyet. Más írásokon jelentősebb átdolgozást végeztünk (3., 8. és 9. fejezet). Emellett korábban nem közölt munkák is napvilágot látnak e kötetben (1., 2., 4., 6. és 10. fejezet).

Reméljük, e tanulmánygyűjteményben található írások elősegítik az oktatási esélyegyenlőség fontosságának felismerését, hozzájárulnak a pedagógusképzés gyakorlatának megújításához, megalapoznak további, a szegregáció mérséklését célzó intézkedéseket, valamint hasznosítható ötleteket kínálnak hátrányos helyzetű és roma tanulók oktatását elősegítő kezdeményezésekhez.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Hallgatói Mentorprogram első öt éve, továbbá e kötet megjelenése a *Roma Oktatási Alap* finanszírozása által valósulhatott meg. Külön köszönet illeti a szervezet munkatársai közül *Szira Juditot, Báder Erzsébetet, Csemer Patríciát, Földesi Évát, Nagy Anasztáziát, Oláh Nikolettát* és *Zsiga Jenőt*.

A program működéséhez nélkülözhetetlen volt a *Szegedi Tudományegyetem Nevelés-tudományi Intézetének*, valamint *Felnőttképzési Intézetének* infrastruktúrája. Hálával tartozunk intézeteink vezetőinek, *Csapó Benőnek* és *T. Molnár Gizellának* folyamatos támogatásukért és a szükséges tárgyi feltételek biztosításáért. Köszönjük közreműködő kollégáink segítségét, mindenekelőtt *Molnár Edit Katalinét*, aki a projekt elindításában és szakmai felügyeletében vállalt szerepet.

Hódmezővásárhelyen *Lázár János*, majd *Almási István* polgármester, Szegeden *Solymos László* alpolgármester támogatása könnyítette meg jelentősen munkánkat. A helyi oktatásirányító szakemberek, az intézményvezetők és az intézményvezető-helyettesek együttműködése ugyancsak kulcsfontosságú volt. Szegeden *Kardos János, Dobos János, Kádár Mihályné, Kiss László, Kókai Gyula, Somogyiné Cservenák Valéria, Szabó Gábor, Szebenyné Csóka Beáta* és *Tóthné Lengyel Mária*, Hódmezővásárhelyen *Tóthné Kecs-keméti Katalin, Ambrus Norbert, Bagi Lászlóné, Balázs József, Báthoryné Licska Anikó, Bucsei Zsuzsanna, Farkas Zsuzsanna, Ménesi Sándor, Patócs Anikó* és *Tózsá-Rigóné Nagy Judit* munkáját szeretnénk külön megköszönni. Köszönjük továbbá *Hegyiné Pallaghy Szilviának*, az Oktatási és Kulturális Minisztérium egykori munkatársának, valamint *Szőke Juditnak*, az Országos Oktatási Integrációs Hálózat korábbi vezetőjének a program elindításakor nyújtott segítségét, hasznos tanácsait.

A program nem működhetett volna az iskolákban dolgozó pedagógusok és nem oktatási tevékenységet ellátó munkatársak folyamatos támogatása nélkül. A program megvalósítása során hosszabb vagy rövidebb ideig számos civilszervezettel működtünk együtt, emellett sokan bekapcsolódtak egy-egy konkrét program, rendezvény megszervezésébe, lebonyolításába. Ezúton köszönjük e személyek és szervezetek hozzájárulását. Köszönetet mondunk a mentorált tanulóknak aktív részvételükért, kedvességükért, továbbá szüleiknek megtisztelő bizalmukért.

Számos további kollégának tartozunk hálával, akik e kötet egy-egy fejezetének formálásában nyújtottak segítséget; nevüket az adott fejezet végén tüntettük fel. Külön köszönettel tartozunk *Kasik Lászlónak* a tanulmányok szövegének gondozásában, stílusának csiszolásában nyújtott segédletéért. Szűcs Norbert a könyvben olvasható írások korábbi változatának elkészítésekor *Deák Ferenc Ősztündíjban* részesült, Fejes József Balázs munkáját az *OTKA K83850* pályázat támogatta.

Végezetül a legnagyobb köszönettel azoknak az egykori és jelenlegi hallgatónak tartozunk, akik munkájára, lelkesedésére, világmegváltó szemléletére e kezdeményezés épül. Köszönjük, hogy együtt dolgozhattunk!

Fejes József Balázs és Szűcs Norbert

MENTORHALLGATÓK

2007/2008–2011/2012

Acsai-Varga Emerencia	Fodor József	Mamuzsits Tamás
Auvalszky Katalin	Fodor Maria	Markó István
Bakos Róbert	Fogarassy Fanny	Márton Gábor
Balassa Emese	Galó Orsolya	Mészáros Árpád
Balázs Ákos	Gatti Beáta	Metzger Ákos
Balázs Bianka	Gerse Andrea	Mónus Anita
Bálint Regina Katalin	Gulyás Noémi	Mucsi Péter Zoltán
Balogh Virág	Gurzó Emese	Nacsa Judit
Bartha Angelika	György Szilvia	Nagy Ágota
Beák Orsolya	Hajnal Edina	Nagy Ildikó
Béleczi Petra	Halál Ákos	Németh Gábor
Benkucs Katalin	Herédi Anikó	Németh István
Bereczky Krisztina	Hermesz Klára	Németh Katalin
Bernátsky Zoltán	Horváth Enikő	Nyerges Ábel
Berta Dominika Anna	Hős Orsolya	Orsós Gabriella
Berta Julianna	Hubicsák Péter Máté	Pajor Nikolett
Bíró Erika	Huszár Vivien	Pálfi Edina
Borszéki Judit	Imre Katalin	Papp Anita
Bozsó Beáta	Jantyk Tímea	Patai Beáta
Budai Éva	Járvás Andrea	Pataki Balázs
Bús Enikő	Jenet Orsolya	Pete Erika
Chezan Júlia	Józsa Enikő	Péter Tímea
Czédli Márta	Józsa Márta	Pintér Petra Orsolya
Csapó Edit	Kákonyi Ibolya	Polyák Kamilla
Csemesz Péter	Kalmár Enikő	Pósa Magdolna
Csík Edit	Kaszás Ildikó	Pozsár Kinga
Csizmazia Ágnes	Kecskés Márton	Rác Hajnalka
Csonka Adrienn	Kelemen Valéria	Rakonczi Zsanett
Darkó Adrienn	Kempf Andrea	Rávai Ágnes
Dezső Orsolya	Kiss Gábor	Rideg András
Dombi Boglárka	Koczor Kinga	Rocskár Vivien
Domokos Csilla	Kovács Dóra	Sajben Emma
Dongó Rita	Kovács Lionel	Samu László András
Dózsa Renáta	Kovács Zsuzsanna	Sándor Rita
Dudás Zsanett	László Alexandra	Sárosi Ildikó Beáta
Égető Zsófia	Lengyel Zsuzsanna	Schimpl Brigitta
Engi Mónika	Locher Brigitta	Seller Gabriella
Engler Márta	Lukács Krisztina	Simon Ágnes
Farkas Ágnes	Lukács Lilla (1)	Simon Anikó
Farkas Eszter	Lukács Lilla (2)	Simon Zsolt

Sipos Aliz
Skadra Margit
Soczó Gabriella
Solymár Zsófia
Szabó Ágnes
Szabó Anikó
Szabó Diána
Szabó Gyöngyi
Szabó Kinga
Szabó Tünde
Szádvári László
Szalai Anita
Szalontai Nikolett
Szarvas Emese

Szekeres Nikoletta
Szeredi Emese
Szikora Nóra
Szilhalmi Krisztina
Sztruhár Zsanett
Szunyogh Edit
Szűcs Eszter
Takács Dániel
Talpai Gábor
Tápai Eszter
Tari Csilla
Tary Katalin
Tímár Beatrix
Tóth Csaba

Tóth Renáta
Török Tibor
Török Tímea
Vanyúr Katalin
Varga Andrea
Varga Erzsébet
Varga Gyöngyi
Várszegi Annamária
Verebélyné Erdei Gréte
Verebes Adrienn
Vida Gabriella
Wallner Júlia